

Magdalena Fuhrmann

RELACJE SPOŁECZNE MIESZKAŃCÓW I ICH ZWIĄZKI Z TERYTORIUM A ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE OSIEDLI MIESZKANIOWYCH (KONCEPCJA PRACY DOKTORSKIEJ)

Zarys treści: . Obszarem badań pracy są osiedla mieszkaniowe. Za takie uznaje się, zgodnie z definicją Misiaka (1993), całościowo zaprojektowany obszar, stanowiący część miasta z dominacją funkcji mieszkaniowej nad pozostałymi. Wśród wielu metod budowy osiedli mieszkaniowych wyróżnia się technologie prefabrykowane. Osiedla takie i ich mieszkańcy były wielokrotnie obiektem rozważań wielu badaczy, a należą do nich m.in. Bagiński (1986), Nycz (1992), Kryczka (1981), Turowski (1979), Borowik (2003). W pracach tych koncentrowano się głównie na zagadnieniach sąsiedztwa czy przywiązania do osiedla. W literaturze można znaleźć także przykłady prac (Rybicki 1972), w których krytycznie odnoszono się do formowania więzi między mieszkańcami. Osiedla prefabrykowane są często określane jako „blokowiska” czy „betonowe pustynie”.

Słowa kluczowe: osiedle mieszkaniowe, relacje społeczne, związki z terytorium, sąsiedztwo

Key words: large housing estates, social relations, relationship with one's local territory, neighborhood

Uznając powstawanie pozytywnych relacji społecznych i związków z zajmowanym terytorium za jedną z podstawowych potrzeb człowieka, warto zastanowić się, w jakich warunkach przestrzeni fizycznej takie relacje mogą się tworzyć. Dlatego głównym celem przygotowywanej pracy doktorskiej jest określenie relacji społecznych i stosunku mieszkańców do terytorium w zależności od sposobu zagospodarowania przestrzennego osiedla mieszkaniowego. Prace o podobnym profilu przedstawili Rębowska (1986) i Kotus (2006a), odnosili się jednak oni do różnych typów osiedli, realizowanych nie tylko w technologii prefabrykowanej. W pracy, której koncepcję zaprezentowano w niniejszym artykule, uwaga zostanie skupiona jedynie na osiedlach prefabrykowanych.

Do elementów zagospodarowania przestrzennego zalicza się układ zabudowy, przestrzeń otwartą, obiekty usługowe, infrastrukturę techniczną, system transportowy oraz parkingi i garaże (Chmielewski 2001). W pracy będą wzięte pod uwagę pierwsze trzy elementy.

Główną cechą różnicującą wybrane osiedla będzie układ zabudowy. Wyróżnia się 5 typów układu:

- grzebieniowy – budynki wzajemnie równoległe, średniej długości, wnętrza nie są dobrze izolowane od strefy zewnętrznej osiedla;
- gniazdowy – budynki punktowe, otaczają wnętrza użytkowe (rekreacyjne), granice przestrzeni sąsiedzkiej nie są czytelne;
- liniowy – pojedyncze, długie budynki oraz ich zespoły ułożone wzdłuż linii prostej lub łamanej, ciągi mogą być powielane, rozległe wnętrza architektoniczne, powstają często przestrzenie otwarte, niczyje;
- meandrowy – długie, często „połamane” budynki, które wyznaczają wnętrza o charakterze rekreacyjnym lub przeznaczone na parking;
- blokowy – bloki otaczają prostokątne wnętrza urbanistyczne, wpisane są w prostokątną sieć ulic i chodników.

Każdy z wymienionych układów kreuje inne warunki i możliwości tworzenia przestrzeni sąsiedzkich, inaczej wpływa na styczność mieszkańców. Na tej podstawie zostaną sformułowane hipotezy badawcze. Przypuszcza się, że osiedla o meandrowym układzie zabudowy będą stwarzać najlepsze warunki do zaistnienia intensywnych stosunków sąsiedzkich. Układ liniowy zabudowy wydaje się być najmniej sprzyjający formowaniu pozytywnych relacji społecznych.

Do przestrzeni otwartej zalicza się obszary zieleni, place zabaw, place sportowe, ścieżki oraz tereny wypoczynku. Rozmieszczenie, wielkość, a także jakość przestrzeni otwartej nie pozostaje również bez wpływu na powstawanie relacji społecznych i odniesień mieszkańców do osiedla. W pracy wzięte będą również pod uwagę obiekty usługowe zlokalizowane na terenie osiedla (sklepy, punkty usługowe, szkoły, dom kultury), które także stanowią element skupiający i integrujący mieszkańców.

Ważnym elementem pracy jest operacjonalizacja pojęć relacji społecznych oraz wobec terytorium. W tym celu wykorzystany zostanie podział Kotusa (2006b) a także klasyfikacja sąsiedztwa Kryczki (1981). Kotus w następujący sposób dzieli relacje społeczne wewnątrz społeczności osiedlowej:

- izolowania – dezintegracja, słabe łączności między uczestnikami lub ich brak,
- koegzystencji – bazowy poziom integracji społecznej,
- kooperacji – pełna integracja wewnętrzna, współpraca mieszkańców.

Pomocna w identyfikacji wymienionych relacji będzie klasyfikacja sąsiedztwa Kryczki, na podstawie której wyróżnia się:

- sąsiedztwo świadczeniowe o dużym znaczeniu społecznym, typowe dla tradycyjnych społeczności lokalnych, oparte na bezpośrednich i bliskich stosunkach mieszkańców;
- sąsiedztwo ograniczające, polegające na dostrzeganiu drugiego człowieka w swoim otoczeniu oraz zaniechania działań, które mogą być negatywnie odebrane przez sąsiadów;

- sąsiedztwo konwencjonalne, oparte na bliskości przestrzennej, codziennych kontaktach mieszkańców, korzystaniu z tych samych urządzeń i obiektów, ma powszechny zasięg, polega na konwencjonalnej wymianie ukłonów i pozdrowień;
- sąsiedztwo poinformowane, które polega na wiedzy na temat mieszkańców osiedla dotyczącej imienia i nazwiska, wykonywanego zawodu, liczby dzieci itp.;
- sąsiedztwo solidarnościowe, polegające na poczuciu jedności mieszkańców i ich interesów ze względu na zamieszkiwanie na jednym terenie;
- sąsiedztwo towarzysko-przyjacielskie, oznacza wspólne spędzaniu wolnego czasu, wymagające dużego stopnia zaangażowania osobistego.

Relacje wobec terytorium określone są jako relacje:

- negacji – negatywne odniesienie wobec zajmowanego terenu, niechęć do obszaru, brak poczucia przynależności,
- neutralności – brak pozytywnych i negatywnych odniesień,
- przynależności – odniesienie silnie pozytywne, poczucie przynależności, chęć podnoszenia jakości zajmowanego terenu.

Kluczowy dla realizacji celu pracy jest dobór osiedli mieszkaniowych. Zdecydowano się na badanie osiedli w Warszawie, w której jest zlokalizowanych 48 osiedli mieszkaniowych wykonanych metodą prefabrykowaną (Gamdzyk 2002), mieszka w nich ok. 40% mieszkańców miasta. Większość osiedli została zbudowana w latach 1970-1980. Do badania wybrano 4 osiedla mieszkaniowe: Sadyba, Stegny Północ, Stegny Południe i Stegny Rożek (grupa osiedli może zostanie uzupełniona o osiedle Idzikowskiego i Bernardyńska). Wszystkie wymienione osiedla są zlokalizowane w jednej dzielnicy (Mokotów), co bardzo ważne – po jednej stronie Wisły, są zarządzane przez jedną spółdzielnię mieszkaniową (MSM Energetyka). Położenie osiedli prezentuje rycina 1.

Wymienione wspólne cechy osiedli pozwolą skupić się na istotnych w badaniu cechach zagospodarowania przestrzennego. W tabeli 1 przedstawiono cechy wybranych osiedli mieszkaniowych.

Identyfikacja wcześniej wymienionych relacji społecznych oraz

Ryc. 1. Wybrane osiedla mieszkaniowe w Warszawie, 1:50 000

Źródło: Wydawnictwo Kartograficzne „Jokart”, skala 1:18 000

Figure 1. Selected housing estates in Warsaw, 1:50 000

Source: “Jokart” publisher, scale 1:18 000

Tab.1. Cechy wybranych osiedli mieszkaniowych w Warszawie

Table 1. Characteristics of selected housing estates in Warsaw

Cechy osiedla / housing estate characteristic	Osiedle Sadyba / Sadyba	Osiedle Stegny Północ / Stegny Północ	Osiedle Stegny Południe / Stegny Południe	Osiedle Stegny Rożek / Stegny Rożek
Rok budowy / building time	1969-1974	1972 -76	1973 -76	1975 -76
Liczba lokali mieszkalnych / number of apartments	4 934	3 738	4836	838
Liczba kondygnacji / number of floors	5,11	5,11,13	5,11,12,13,16	5,11
Liczba mieszkańców / number of inhabitants	10 000	5 627	9 738	1 786
Powierzchnia m ² / area m ²	350 000	273 782	412 787	83 029
Udział terenów otwartych w całkowitej powierzchni osiedla (%) / % of open space in the total housing estate area	82,4	89,3	62,3	87,7
Udział terenów zieleni w całkowitej powierzchni osiedla (%) / % of green area in the total housing estate area	60	47,5	37,8	58,5
Udział terenów zieleni w przestrzeni otwartej osiedla (%) / % of green area in the open space	72,8	53,2	60,7	66,7
Technologia / building technology	żerań rama H	system szczeciński W-75	wielka płyta/ huge plate, system szczeciński	wielka płyta / modular WK 70
Układ zabudowy / building plan	meandrowy, grzebieniowy "meander" comb,"	liniowy, gniazdowy „linear”, „nest”	liniowy „linear”	grzebieniowy "comb"

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Administracji Osiedla Sadyba, Administracji Osiedla Stegny Północ, Administracji Osiedla Stegny Południe, Administracji, Osiedla Stegny Rożek

Source: own study based on administration sources at selected housing estates

wobec terytorium w obrębie społeczności osiedlowej zostanie przeprowadzona za pomocą badania jakościowego, w formie kwestionariusza ankiety skierowanego do mieszkańców wybranych osiedli mieszkaniowych. Planuje się przeprowadzenie łącznie ok. 2000 ankiet. Przygotowany kwestionariusz ankiety zawiera 30 pytań, które można podzielić na 5 grup odnoszących się do następujących zagadnień:

- ocena przestrzeni fizycznej osiedla,
- zadowolenie z zamieszkania na osiedlu,
- aktywność lokalna mieszkańców / działalność na rzecz osiedla,
- przywiązanie do osiedla,
- stosunki sąsiedzkie / rodzaj, charakter i zasięg sąsiedztwa.

Planowane badania mogą dać odpowiedź na pytanie, w jakich warunkach przestrzeni fizycznej osiedla mieszkaniowego jaki typ zagospodarowania przestrzennego

osiedla sprzyja formowaniu się określonego rodzaju sąsiedztwa oraz postaw wobec osiedla. Wyniki badań mogą być użyteczne nie tylko dla nowo powstających osiedli, ale również dla osiedli już istniejących, a stojących przed problemem modernizacji i humanizacji.

Literatura

- Bagiński E. (red.), 1986, *Jakość życia w osiedlu*, Prace Naukowe Instytutu Architektury i Urbanistyki Politechniki Wrocławskiej.
- Borowik I., 2003, *Blokowiska – miejski habitat w oglądzie socjologicznym. Studium jakości wrocławskich środowisk mieszkaniowych*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław.
- Chmielewski J.M., Mirecka M., 2001, *Modernizacja osiedli mieszkaniowych*, Oficyna wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Gamdzyk T., 2002, *Przekształcenia osiedli*, [w:] S. Gzell (red.), *Krajobraz architektoniczny Warszawy końca XX wieku*, Towarzystwo Urbanistów Polskich Oddział Warszawski, Akapit DTP, Warszawa.
- Kotus J., 2006a, *Pomiędzy nowym a starym wymiarem obszarów życia sąsiedzkiego w dużym mieście*, [w:] I. Jażdżewska (red.), 2006, *Nowe przestrzenie w mieście i ich organizacja i funkcje*, XIX Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kotus J., 2006b, *Terytorialne podsystemy społeczne o charakterze wspólnotowym w mieście*, Przegląd Geograficzny, T. 78, z. 2.
- Kryczka P., 1981, *Spółeczność osiedla mieszkaniowego w wielkim mieście: ideologie i rzeczywistość*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa.
- Misiak W., 1993, *Jakość życia w osiedlach miejskich*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Nycz E., 1992, *Integracja społeczna w osiedlu miejskim. Socjologiczne studium przypadku na przykładzie osiedla Piasty w Kędzierzynie-Koźlu*, Instytut Śląski w Opolu, Opole.
- Rębowska A., 1986, *Czynniki społeczno-kulturowe i przestrzenne w kształtowaniu środowiska mieszkalnego*, [w:] E. Bagiński, *Jakość życia w osiedlu*, Prace naukowe Instytutu Architektury i Urbanistyki Politechniki Wrocławskiej.
- Rybicki P., 1972, *Spółeczeństwo miejskie*, Państwowe Wyd. Naukowe, Warszawa.
- Turowski J., 1979, *Środowiska mieszkalne w świadomości ludności miejskiej*, Polska Akademia Nauk, Komitet Nauk Socjologicznych, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Social relationships and spatial development plans for housing estates in Warsaw

Summary

The article presents the outline of a Ph.D. dissertation which is being worked on at the Department of Geography and Regional Studies at Warsaw University. The main goal of the dissertation is to describe the social relationships as well as human-spatial relationships of the residents of selected housing estates in Warsaw. Feelings associated with social relationships (isolation, coexistence, cooperation) and feelings related to one's local territory (denial, neutrality, the state of belonging)

correspond to relationships among neighbors. The second part of the dissertation contains an attempt to assess the presently used neighborhood classification system (based on Kryczka). The most important task incorporated into the dissertation work is the attempt to describe the variability of relationships with respect to spatial development plans produced for the inhabited areas of interest. Such plans contain elements such as: construction plans, open spaces, green areas, and recreational facilities. The inhabitants of five selected prefabricated housing estates in Warsaw are the subjects of the research. It is important to note that the housing estates of interest are located within one district (Mokotów) near the center of the city and are managed by one residents' association (MSM Energetyka). The common features mentioned here allow one to focus the research on the essential features of spatial development plans. The selected housing estates are characterized by different size and different construction plans ("nest", "comb", "meander", "mixed").

Magdalena Fuhrmann
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych
Uniwersytet Warszawski
ul. Krakowskie Przedmieście 30
00-927 Warszawa
e-mail: mfuhrmann@uw.edu.pl